

Raahen vanha ruutukaava-alue ja Rautaruukin terästehtaan valssaamorakennus samassa mittakaavassa.
Kuva: Juho Rajaniemi.

Kasvun kaavoitus

Juho Rajaniemi

”Kasvuajattelu ... heti sodan jälkeisistä ajoista lähtien ... vähän joka paikassa, kyllä se aika yhtenäinen oli. ... Moni ihmetteli, jos kaavottaja vähä suhtautu viilleesti ... semmisiin ajatuksiin, että joku perifeerinen alue jossakin kaupungissa piti ... ottaa aluerakentamisen kohteeksi. ... Yleinen ajattelutapa oli se, että kaupungit vaan kasvaa.”¹

Näin pohti eräs 2000-luvun alussa haastattelemani kaavoituksen ammattilainen kaupunkien kehitystä 1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Pohdinta sisältää kysymyksen siitä, pitääkö kaupungin kasvaa jatkuvasti. Kasvua ihannoivassa yhteiskunnassa kysymys tuntuu turhalta, jopa oudolta. Mutta se on mielekäs, ja sitä on mietitty aiemminkin. Ensimmäinen maailmanlaajuisesti noteerattu kasvukritiikki tuli Rooman klubilta, joka 1972 huomautti, että maapallon resurssit ovat rajalliset ja että maailmanlaajuisen tasapainon saavuttamiseksi pääoman ja väkiluvun tulee pysyä vakiona. Klubin mielestä ”näyttää mahdolliselta, että yhteiskunnalla, jonka ei tarvitse taistella kasvun aiheuttamien lukuisten ongelmien kanssa, olisi enemmän voimia ja kekseliäisyyttä ratkaista muita ongelmia”. Klubin mukaan kasvu voisi siirtyä koulutuksen, kulttuurin ja tieteen eri aloille.²

Kasvua pidetään kaupungin normaalina tilana, ja kaavoitusjärjestelmä on luotu uusien alueiden tuottamista varten. Tässä artikkelissa pohditaan, miksi näin on. Tarkastelen aluksi kasvuajattelun aatteellista taustaa ja pohdin kaupunkien kasvun problematiikkaa. Lopuksi tuon esiin neljä erilaista kasvun oikeuttamisen strategiaa 1900-luvun loppupuolen kaavoituksessa. Artikkelissa on tiivistetty

ja yksinkertaistettu monia termejä ja ilmiöitä. Lisätietoa löytyy väitöskirjastani Kasvun kaavoitus, johon artikkeli pohjautuu.

Kasvuajattelun pitkä historia³

Suhtautuminen jatkuvaan kasvuun yleisen edun kaltaisena välttämättömänä tavoitteena alkoi vaikuttaa 1700-luvun jälkipuolella. Kasvuajattelun voi yhdistää valistusfilosofiaan sekä liikettä, kehitystä ja edistystä jäsentäviin filosofioihin. Niiden ytimessä on muutos ja uuden etsiminen; ne kammoavat pysähtymistä ja paikalleen jäämistä. Kasvu on määrällistä lisäystä, joka mahdollistaa ympäristön muuttumisen ja tarjoaa vähintään illuusion laadullisesta muutoksesta. Kasvuajattelua ei kiinnosta nykytilanne vaan uudistaminen. Yhdyskuntien kehityksessä modernisaatio ja kaupunkien ensimmäinen kasvuaalto tarkoittivat teollisuuden ja palveluiden rakennemuutoksen kautta muodostunutta teollisuuskaupunkia, joka vähitellen korvasi agraarikaupungin.

Kasvu-sanaa on käytetty vanhassa kirjakielessä merkityksessä 'korko' 1800-luvun loppupuolelle asti.⁴ Korko merkitsee rahan arvon automaattista kasvua. Varhaiskeskiajalle asti korkoa pidettiin länsimaissa luonnottomana ja se oli kielletty. Koronotto lainattua rahasummaa vastaan vertautui varkauteen. Pankkiireita sanan nykymerkityksessä ilmaantui ensimmäisen kerran 1400-luvulla.⁵

Korko on syy talouden kasvupakkoon. Lainan takaisinmaksuun korkoineen tarvitaan joko tuottoja sijoitetulle pääomalle tai itsensä köyhdyttämistä. Jälkimmäinen ei ole pitkään mahdollista. Tuottojen saamiselle on kolme keinoa: talouden yleinen kasvu, inflaatio ja toisten osuuksien valloittaminen markkinoilla. Näistä vain talouskasvu tuo kaikille taloudellista hyötyä.⁶

Kasvuajattelu ja teollistuminen syntyivät samoihin aikoihin. Uudet tuotantotavat vaativat uutta lähestymistapaa talouteen. Teollisuuden etuihin sopi taloudellinen liberalismi, jonka tunnetuimpia ideoita on Adam Smithin 1776 lanseeraama ”näkymättömän käden laki”. Sen mukaan yksilön oman taloudellisen edun tavoittelu hyödyttää koko yhteiskuntaa. Ilmiötä nimitetään markkinamekanismiksi, mutta sen toimivuuteen yhteiskunta ei luota, joten julkinen valta säätelee markkinoita. Taloudellisen liberalismiin käytännön sovellus oli teollinen kapitalismi, jossa työnjaon, tuotteiden valmistustavan muutosten ja avoimien työmarkkinoiden avulla saavutettiin ennennäkemätön tuotantotehokkuus.

Julkinen valta osana kasvuajattelua

1900-luvun jälkipuolella syntyi talouden kasvuteoria, johon liitettiin kulttuurisia ja yhteiskunnallisia asioita. Kasvu siirtyi talouden sfääristä poliittisiin ohjelmiin, ja samalla talousteoriat laajenivat poliittisia ja sosiologisia piirteitä sisältäneiksi yhteiskuntateorioiksi. Seurauksena oli se, että saadakseen aikaan kasvua julkinen valta puuttui voimakkaasti – ja taloudellisen liberalismiin vastaisesti – inhimillisen toiminnan eri osa-alueisiin. Kasvua alettiin mitata bruttokansantuotteen kansallisella kasvuindeksillä.

Yhteiskunnallinen toiminta muuttui valtiojohtoisemmaksi, ja valtiollinen kontrolli lisääntyi kunnallisissa asioissa.⁷ Suomessa kasvun ohjelmanjulistus on Urho Kekkosen kirja ”Onko maallamme malttia vaurastua?” (1952).⁸ Kekkonen toteutti suunnitelmallisen kasvun politiikkaa pitkällä presidenttikaudellaan muun muassa teollisten investointien kautta. Häntä tukivat poliitikot, muiden muassa Ahti Karjalainen, ja tutkijat, kuten sosiaalipolitiikan auktoriteetti Pekka Kuusi, joka kirjoitti talouskasvusta 1960-luvun alussa hurmoshenkisesti. Poliittisessa

päätöksenteossa kasvusta tuli päämäärä, jonka jälkeen on keskusteltu enää keinoista, joilla kasvuun päästään.

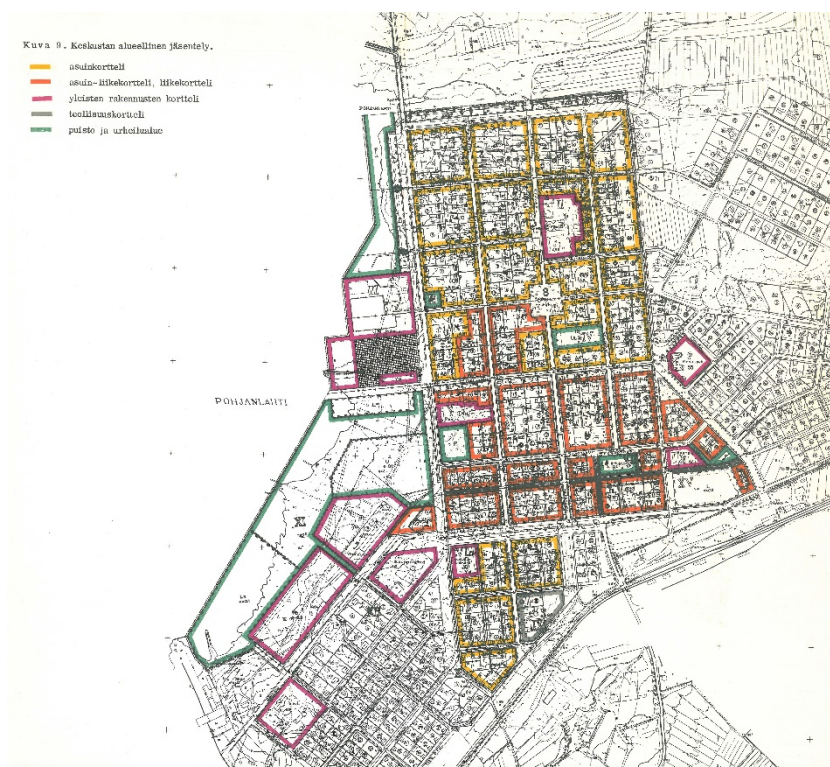
Kaupunkien suuret muutokset 1900-luvun jälkipuolella liittyivät kasvuajatteluun. Kaupungit kasvoivat erityisen nopeasti 1960- ja 1970-luvuilla. Tätä edesauttoi maa- ja metsätalouden koneellistuminen, mikä vapautti työvoimaa teollisuus- ja palvelualoille. Lisäksi toisen maailmansodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat tulivat työmarkkinoille.

Taluskasvu tarvitsee tehokasta kaavoitusta⁹

Kaupungin kasvu liittyy tiiviisti maankäyttöön, sillä kaupunkisuunnittelussa ja kaavoituksessa tehtävät päätökset vaikuttavat sekä suoraan että välillisesti maan arvoon. Toisaalta suurin osa kansallisvarallisuudesta on sidottu rakennettuun ympäristöön. Tavoitellun kasvun muuttamiseksi rakennuksiksi tarvitaan kuitenkin erityinen väline, kaavoitus, josta tuli yksi tärkeimmistä toisen maailmansodan jälkeisen kasvupolitiikan toteuttamisvälineistä.

Kaupunkien väkiluvun kasvu ja siihen varautuminen on sanellut kaupunkien rakentumista 1900-luvun alkupuolelta lähtien. Teollistuvat kaupungit tarvitsivat työvoimaa ja työväki piti asuttua tehtaiden läheisyyteen. Syntyi tarve laajentaa kaupunkeja yksityisten omistamille maille. Siksi asemakaavalain valmistelu aloitettiin 1919 ja laki astui voimaan vuoden 1932 alussa.¹⁰

Asemakaavalaki toi toimintojen eriyttämiseen pakottavan järjestyksen kaupunkien suunnitteluun. Erityisesti teollinen työnteko ja asuminen haluttiin eriyttää toisistaan. Asemakaavalain 3 §:ssä säädettiin aluevarausmenettelystä, jonka periaatteena on kunkin tontin ja alueen määrääminen yhteen ja vain yhteen toiminnalliseen käyttöön. Syntyi poissulkeva hallintamenetelmä: kaikki sellainen toiminta kaupungeissa, mikä ei ole erikseen sallittua, on kiellettyä. Sama aluevarausmenettely on yhä käytössä asemakaavoituksessa ja monin paikoin yleis- ja maakuntakaavoissakin.

Raahen keskus 1967 vahvistuneen asemakaavan alueellinen jäsentely, jossa vanha puukaupunki jaettiin toiminnallisesti eriytyneisiin korttelialueisiin. Kuva: Raahen keskus asemakaavan selostus. Erik Kråkström, Ahti Korhonen, Esko Korhonen 1964.

”Taloudellisen kasvun nostamiseen kansantaloudellisen ajattelun keskiöön liittyivät tieteelliseen auktoriteettiin nojaavat käsitykset kasvun rajattomuudesta. ... 1960-lukua leimasi ’kasvuhakuisuus’: määrätietoinen pyrkimys mahdollisimman suureen taloudelliseen kasvuun keskitetyn suunnitelmallisen talouspolitiikan ohjattessa sosiaalipolitiikan ohessa muun muassa kulutuspolitiikkaa ja asuntopolitiikkaa. Jotta kaikki ajateltavissa olevat tuotannontekijät voitiin käyttää kasvun hyväksi, oli ainoastaan yhtä tekijää, maankäyttöä, ohjaava fyysinen yhdyskuntasuunnittelu kytkettävä toiminnallis-taloudellisen suunnittelun osaksi”, kiteyttää arkkitehti Johanna Hankonen väitöskirjassaan 1960-luvun talouskasvuajattelun ja yhdyskuntasuunnittelun suhdetta. Hankosen mukaan kyse oli itsetarkoituksellisesta kasvupolitiikasta, jopa asuntopolitiikka palveli viime kädessä taloudellista kasvua.¹¹

Heroistinen kaavoitus: arkkitehdin ammattitaito kasvun kaavoituksen oikeuttajana¹²

Esittelen seuraavissa kappaleissa neljä erilaista kaavoitusstrategiaa, joille kaikille on yhteistä kaupunkien kasvupyrkimysten toteuttaminen. Ensimmäistä kutsun heroistiseksi kaavoitukseksi.

Arkkitehdin asema yhdyskuntien suunnittelijana perustuu luottamukseen koulutuksen takaamaan ammattitaitoon. Suurisuuntaisia kaupunkien kasvusuunnitelmia on oikeutettu arkkitehdin lahjoilla, jotka suunnittelija antaa kaupungin käyttöön usein kaavoitusorganisaation ja kaupungin ulkopuolelta. Sankariarkkitehti on piirtävä guru, joka puhuu kuvillaan, on tutkija Sari Puustinen määritellyt.¹³

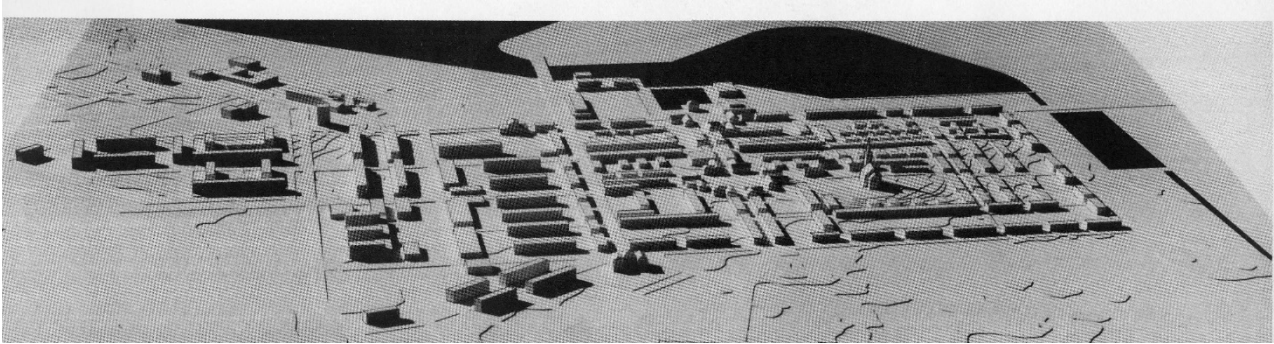
Heroistisen suunnittelun kulta-aikaa oli 1960-luku. Arkkitehdeille tarjottiin paljon yhdyskuntasuunnittelutehtäviä: lähiöiden suunnittelua, yleiskaavojen laatimista ja historiallisten puukaupunkien saneerauksia. Viimeksi mainituissa yleistä oli, että ”joko kaikki puretaan tai jotkin erilliskohteet tai reservaatit suojellaan täydellisesti”.¹⁴

Raahen keskustan asemakaavaa vuodelta 1967 kutsutaan paikkakunnalla saneerauskaavaksi tai suunnittelijoiden mukaan Korhosten kaavaksi.¹⁵ Se on heroistinen suunnitelma puukaupungin historialliseen ruutukaavaan. Asemakaavan laatijoiden eli Erik Kråkströmin sekä Ahti ja Esko Korhosen mukaan heidän suunnitelmansa lähtökohta oli ”odotettavissa olevan jyrkän kasvumuutoksen aiheuttama yhdyskunnan rakenteen täydellinen vaihtuminen toista suuruusluokkaa olevaksi ja luonteeltaan teollisuusvoittoiseksi väestökeskukseksi”. Raahen rakennemuutoksen taustalla oli Rautaruukin terästehtaan perustaminen 1960. Raahen saneerauskaava on asemakaavaksi laaja, se käsittää suurimman osan kaupungin silloisesta yhdyskuntarakenteesta.

Katso myös *Raahen ruutukaava-alueen saneeraus ja suojelu*

<http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi->

[FI/Hoida ja suojele/Kulttuuriympariston suojelu/Kaavasuojelu/Raahen ruutukaavaalueen saneeraus ja suo\(37761\)](http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Hoida_ja_suojele/Kulttuuriympariston_suojelu/Kaavasuojelu/Raahen_ruutukaavaalueen_saneeraus_ja_suo(37761))

Pienoismalli, joka kuvaa Ahti ja Esko Korhosen sekä Erik Kråkströmin Raahen keskustan ruutukaava-alueen saneeraussuunnitelmaa 1967 idästä katsottuna. Kuva: Raahen kaupunki.

Raahen keskustan saneerauskaavan perusideana oli jakaa Raahen historiallinen ruutukaava kahtia siten, että eteläosaan muodostuisi kaupunkikeskus kerrostaloineen ja pohjoisosaan pienimuotoisempaa rakennuskantaa. Meren rannalle ja osittain sen päälle oli tarkoitus toteuttaa hallinnollinen keskus ja kulttuurikeskus, johon olisi rakennettu kaupungintalo, teatteri- ja konserttitalo, museoita, kirjasto ja rantatori. Kaavassa ehdotettiin suojeltavaksi Pekkatori, Myhrbergin aukio merenrannassa, näiden välinen katuosuus sekä osia kirkon edustan kortteleista. Näin vähäistä suojelua pidettiin tuolloin saavutuksena.

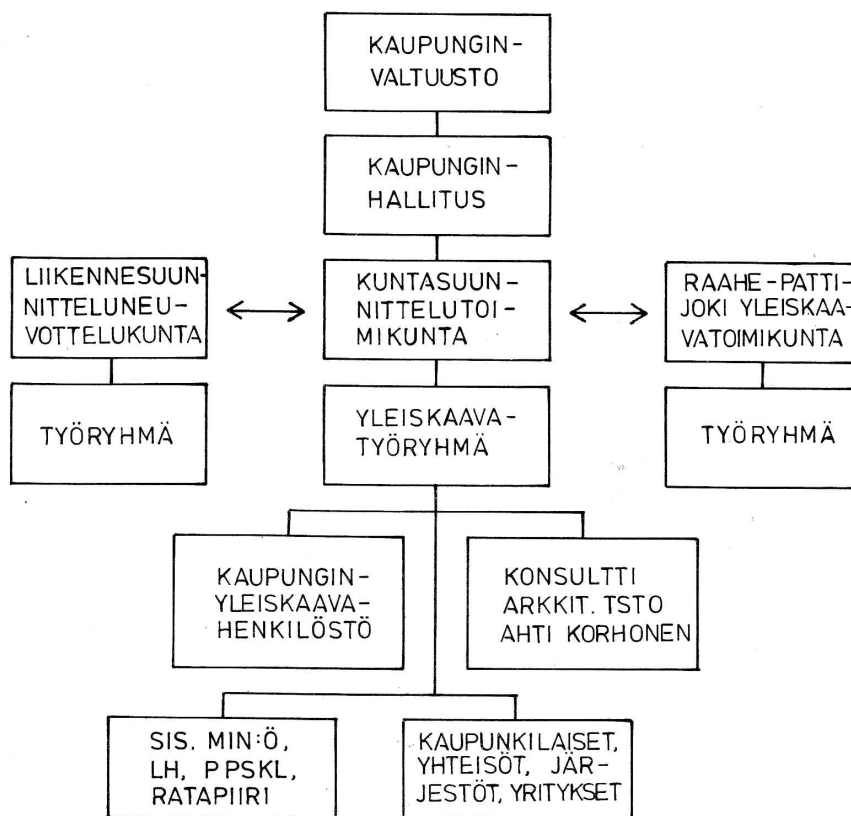
Raahen kaupunginvaltuusto oli kaavan laadinta-aikana jakautunut lähes tasan oikeistoon ja vasemmistoon, mikä aiheutti päätöksentekoon epävarmuutta. Arkkitehtien ideat olivat välillä kovassa vastatuulella. Pormestari Yrjö Reinilä puolusti kaavaratkaisuja: ”Vanhan kaupungin asemakaavan muuttaminen on vaikeimpia asemakaavallisia tehtäviä. Varminta on siksi uskoa asiaa ymmärtäviä arkkitehtejä ja pysyttäytyä heidän ehdotuksissaan, jotta välttyttäisiin suurilta tyhmyyksiltä.”¹⁶

Hierarkkinen kaavoitus: hallintokoneisto toteuttaa lakisääteistä tehtävänsä¹⁷

Toista kaavoitusstrategiaa kaupunkien kasvupyrkimysten toteuttamiseksi kutsun hierarkkiseksi kaavoitukseksi. Se perustuu lakisääteisyteen, sääntöjen ja normien noudattamiseen. Hierarkkisessa kaavoituksessa sääntöihin suhtaudutaan päämääränä, jolloin sääntöjen määrä ja byrokratia kasvavat ja valta keskittyy. Tästä huolimatta maankäyttöratkaisujen epävarmuutta ja nopeaa yhteiskunnallista muutosta on vaikea hallita.

Kaavoitusbyrokratia perustuu kolmitasoiseen kaavajärjestelmään: seutukaava (myöhemmin maakuntakaava), yleiskaava ja asemakaava. Ylhäältä alas -johtamisen idea on sama kuin kaupunkien kaavoitusorganisaatioiden ja kunnan päätöksentekuelinten välisessä valtahierarkiassa. Kaavoituksen perustana ovat lainsäädännön vaatimukset, valtionhallinnon asetukset ja päätökset sekä kunnallisten johtosääntöjen ja strategioiden kirjoitetut normit. Hierarkkisen kaavoituksen keskiössä ovat viranhaltijat, ja yhteydenotot kaavoitukseen tehdään pääsääntöisesti virallista tietä.

Kaavoituksen byrokratiakoneistot luotiin 1960–75,¹⁸ jolloin yhdyskuntasuunnittelijoiden määrä seitsenkertaistui.¹⁹ Kaupunkien perustettua kaavoitusorganisaatioita sankarikaavoittajien rooli heikkeni ja siirryttiin kohti viranhaltijavaltaa. Hierarkkisessa kaavoituksessa kasvuun suhtaudutaan yleisen edun mukaisena itsetarkoituksena. Kaavoitusorganisaatioiden laajentaminen on perustunut uskoon jatkuvasta kasvusta ja hyvän suunnittelun mahdollisuuksista asioiden hallinnassa.²⁰

Raahen vuoden 1979 yleiskaavan suunnitteluorganisaatio. Kuva: Raahen kaupunki, Raahen yleiskaava 1979, 7.

Raahen kaupungin hierarkkinen kaavoitusorganisaatio luotiin 1970-luvun alussa Saloisten kunnan liittyttyä Raahen. Yleiskaavoitus toimi keskushallinnon alaisena ja asemakaavoitus teknisellä sektorilla. Raahen kaupungin yleiskaavan vuodelta 1979 on tuottanut toimiva kaupunkisuunnittelukoneisto. Raahen terästehtaan syntyvaiheen suunnitelmat 1960-luvulla olivat yksityisten arkkitehtien luomuksia. 1970-luvun yleiskaava laadittiin 11 jäsenen työryhmässä, jossa oli yksi luottamushenkilö. Työtä valvoi ja ohjasi kahdeksanjäseninen kuntasuunnittelutoimikunta, joka muodostui pääasiassa poliittisista päättäjistä. Varsinaisesta laatimistyöstä vastasi Arkkitehtitoimisto Ahti Korhonen Ky:ssä ja myöhemmässä vaiheessa Raahen yleiskaava-arkkitehtina Leo Kosonen.²¹

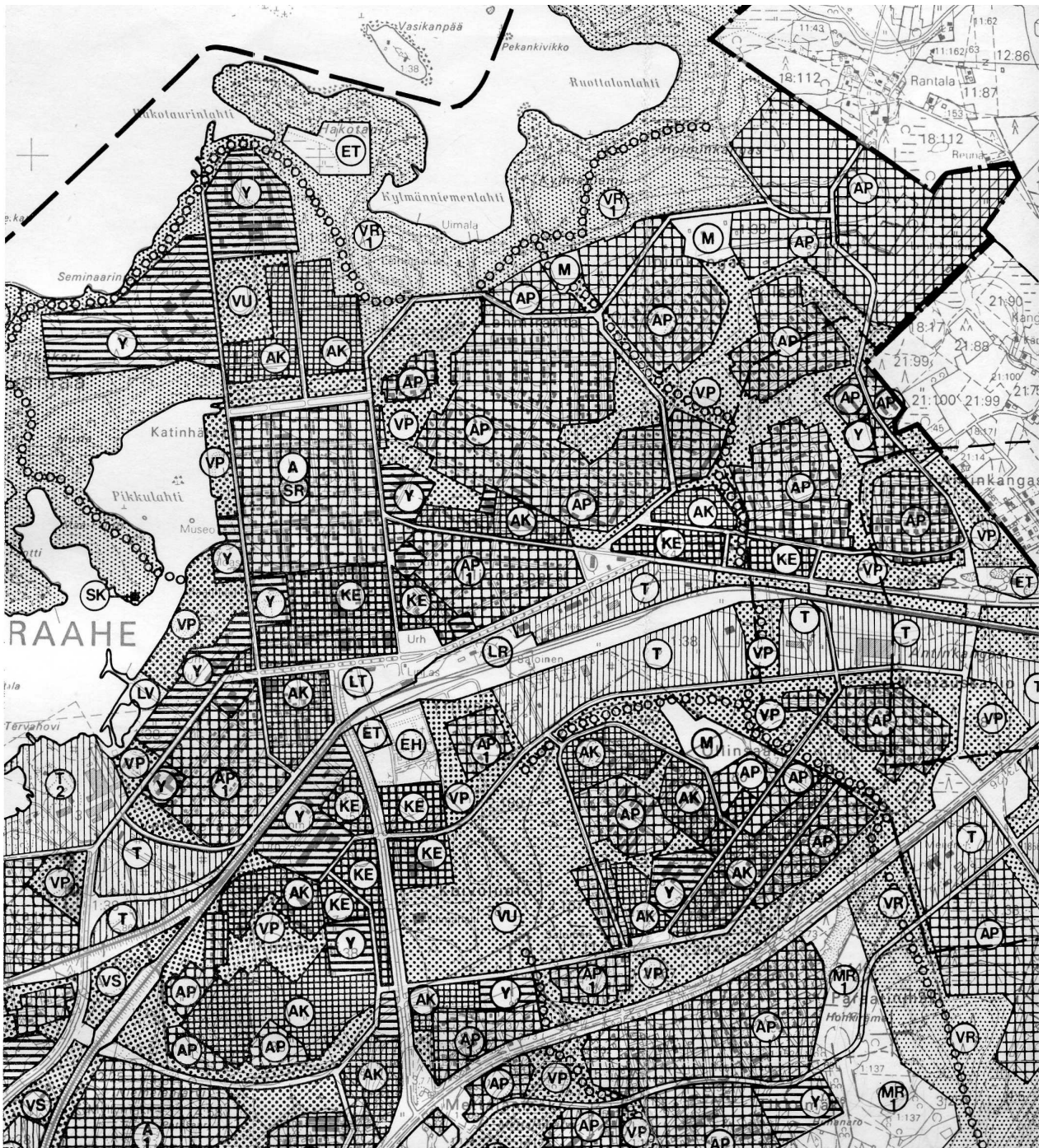
Holistinen kaavoitus: tarkat taustaselvitykset oikeiden kaavaratkaisujen takeena²²

Kolmatta kaavoitusstrategiaa kaupunkien kasvupyrkimysten toteuttamiseksi kutsun holistiseksi kaavoitukseksi. Holistinen ja hierarkkinen kaavoitus kehittyivät rinta rinnan. Holistinen kaavoitus laajensi kaavoitukseen liittyviä tehtäviä ja liitti niihin uusia elämän osa-alueita. Holistinen kaavoitus haki oikeutuksensa tieteellisellä tarkkuudella tehdyistä eri alojen selvityksistä, jotka kätkevät kaavoituksen arvokysymykset faktatarkastelujen taakse.

Sankarikaavoittajan ja kaavoitusbyrokratian kaavat ymmärrettiin suunnitelmiksi. Holistisessa kaavoituksessa kasvusta muotoutui kaavoituksen lähtökohta, joka pyrittiin esittämään tosiasiaksi tieteellisillä tai tieteellisiltä vaikuttavilla todisteilla. Suunnitelma ei enää ollut valittu päämäärä, vaan todeksi osoitetun kehityskulun päätepiste.

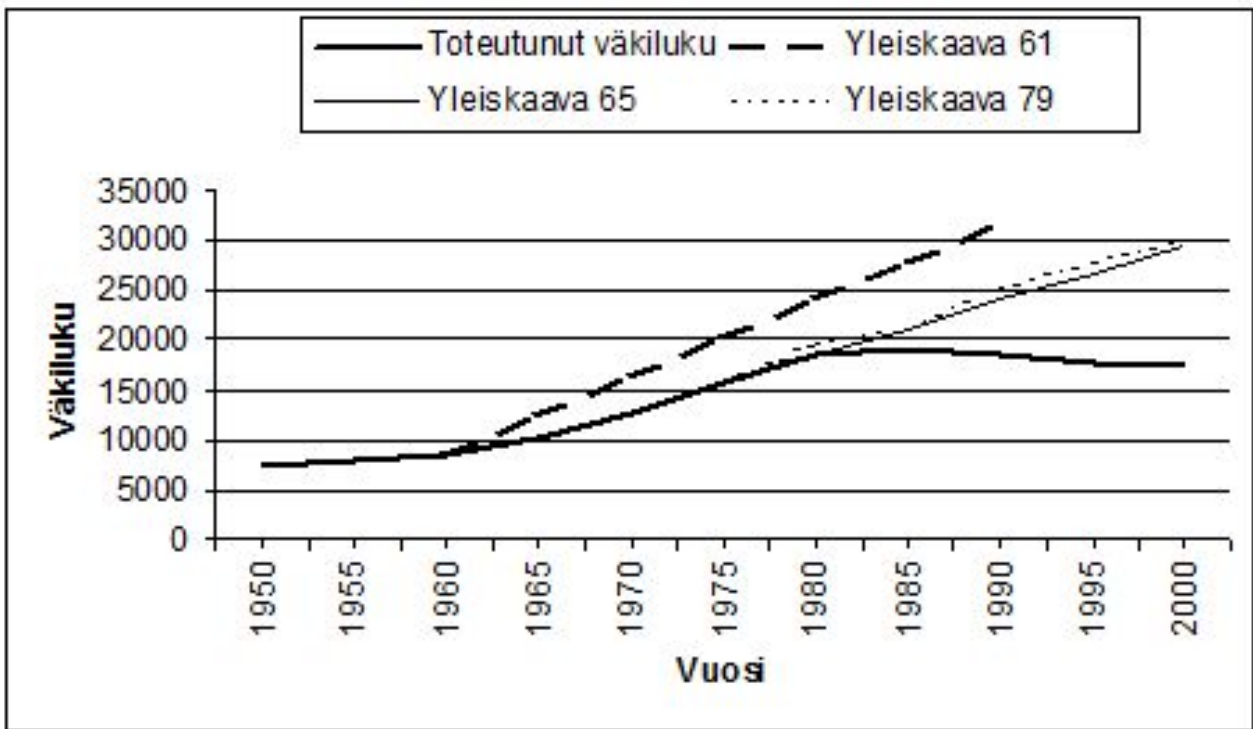
Raahen vuoden 1979 yleiskaavan tapauksessa tämä näkyi siinä, että kaavan laadintaa varten kaupunki palkkasi 1,5 vuodeksi päätoimisen yleiskaavatutkijan. Lisäksi teetettiin erillisiä

liikenteellisiä ja kaavataloudellisia selvityksiä. Vihervyöhykkeet otettiin kaupungin suunnittelussa ensimmäistä kertaa erillisenä asiana huomioon. Kaavaa varten tehdyt perusselvitykset olivat monipuolisia ja kattavia.

Ote Raahen yleiskaavasta 1979. Kuva: Raahen kaupunki.

Yhdyskuntasuunnittelun professori Ahti Korhonen ja yleiskaava-arkkitehti Leo Kosonen vertaavat Raahen yleiskaavaselvityksen johdannoissa 1970-luvun lopun yleiskaavoitusta aiempaan: ”Ennusteoptimismi on paljolti väistynyt ja tilalle on tullut pyrkimys luoda tarkemmin ajoitettu kuva ympäristöstä ja sen kehittämisestä. Yleiskaava pyrkii nykyisin antamaan pikemminkin luotettavan kuvan kaupungin kehittämisen nykytilasta kuin kiinnittämään päätökseksi jonkin maankäytön ratkaisumallin vuosikymmeniksi eteenpäin.”

Raahen yleiskaavojen väestöennusteet ja toteutunut väkiluku (Raahes + Saloinen).

Yleiskaavan perusselvitys ja yleiskaavaselostus vuodelta 1979 on 189-sivuinen eli 10–20 kertaa isompi kuin 1960-luvun yleiskaavoissa. Väestöennusteiden mukaan toteutetun kaavoituksen riski on se, että uudet asuntoalueet ja niiden palvelut eivät toteudu suunnitellun laajuisena, mikä hankaloittaa pitkään asukkaiden arkea.

Väestöennuste on kasvun kaavoituksen kannalta tärkeä määre, sillä se ohjaa suoraan aluevarauksien lisäksi muun muassa palvelu- ja liikennematkaisuja. Professori Jere Maula sanoo, että yhdyskuntasuunnittelijan työ rakentuu ennusteen varaan ja että se on ”haaste toimintaan”.²³ Kun vertaa Raahessa vuosina 1962, 1965 ja 1979 valmistuneiden yleiskaavojen väestöennusteita toteutuneeseen väkilukuun (taulukko 1), ennusteen ja selvitysten perinpohjaisuus ei takaa ennusteen onnistumista. Optimistinen 10-sivuinen väestöennuste vuoden 1961 yleiskaavassa johti harhaan, kun taas vuoden 1965 yleiskaavan sivun mittainen väestöennuste piti paikkansa 15 vuoden ajan. Vuoden 1979 yleiskaavan väestöennusteessa autoistumisen ja työmatkaliikenteen vaikutuksia ja kaupungin väkiluvun laskua ei onnistuttu ennustamaan.

Palonkylän alueelle Raahes piti rakentaa uusi kaupunginosa, mutta se jäi suurelta osin toteutumatta väestönkasvun jäätyä huomattavasti ennakoitua pienemmäksi. Kuva: Juho Rajaniemi.

Hektinen kaavoitus: kannattavia päätöksiä mahdollisimman nopeasti²⁴

Neljättä kaavoitusstrategiaa kaupunkien kasvupyrkimysten toteuttamiseksi kutsun hektiseksi kaavoitukseksi.

Kaavoitusratkaisuja alettiin 1980-luvun puolivälissä aiempaa enemmän perustella taloudellisella kannattavuudella. Talouskasvu oli sekä julkisen että yksityisen intressissä, ja niiden välille syntyi yhteistyötä ja eri organisaatioiden yhteenliittymiä.²⁵ Samoihin aikoihin rahoitusmarkkinoiden säätely vapautui ja lainaa myönnettiin helposti yritysten ja yksityisten käyttöön. Kasvuhalu yhdistää organisaatioiden päättäjiä: ”Kaupunki on, silmäätekeville, kasvukone.” Yhteenliittymien valtaa ja poliittista voimaa tukee paikallinen lehdistö.²⁶

Voimakkaasti kasvuhakuisessa kaupungissa kaavoitusorganisaatioon kohdistuu niin kaupungin organisaation sisältä kuin sen ulkopuoleltakin suuria paineita. Kaupunkisuunnittelu on vaarassa jäädä reagoinniksi kaupungin nopeaan kehitykseen. Painetta lisäävät yritysten vaatimukset nopeaan päätöksentekoon. Ymmärrettävistä syistä (osallistuminen, selvitykset ja kunnallisen päätöksenteon rajoitukset) kaavoitusprosessit eivät pysty vastaamaan näihin tarpeisiin, vaikka haluaisivatkin. Lisäksi kaavoitusorganisaation toiminnan tavoitteet voivat osoittautua ristiriitaisiksi; sen tulee suojella olevaa kaupunkia kasvun aiheuttamilta ongelmilta, toisaalta sen odotetaan muuttavan yhdyskuntarakennetta radikaalistikin tukeakseen kasvua. Johanna Hankosen mukaan ”fyysisen ympäristön käsittäminen kaupunkisuunnittelussa liian yksipuolisesti taloudellisten toimijoiden areenana ja pelikenttänä johti myös rakennetun ympäristön hoidon laiminlyöntiin ja tuhoamiseen.”²⁷

Pitääkö kaupungin kasvaa jatkuvasti?

Heroistinen, hierarkkinen, holistinen ja hektinen kaavoitusstrategia ovat yhä käytössä. Hektisen kaavoituksen painoarvo on kasvanut jatkuvasti. Kysymys siitä, pitääkö kaupungin kasvaa jatkuvasti, ei ole noussut yhteiskunnalliseen keskusteluun, jossa korostetaan kaupunkien kasvun myönteisiä taloudellisia kasautumisvaikutuksia ja pohditaan lähinnä sitä, mikä voisi olla väestön kasvuprosentti.

Amerikkalais sosiologit John R. Logan ja Harvey L. Molotch sanovat: ”Kasvun hyödyt ja haitat riippuvat paikallisesta tilanteesta. Taantuvat kaupungit kohtaavat ongelmia, joita voisi helpottaa korvaavilla investoinneilla. Kasvavissakin kaupungeissa kasvun haittoja voidaan mahdollisesti rajoittaa asiaankuuluvalla suunnittelulla ja hallintakeinoilla. Kuitenkin monin ajoin ja paikoin kasvu parhaimmillaankin on paitsi hyväksi myös pahaksi ja kasvukoneiston väitteet ovat oikeastaan vain irityksiä oikeuttaa ideologia eivätkä todellisuuden kuvausten esiin tuomista.”²⁸

Kaupunkien kasvulla on myönteisiä vaikutuksia, etenkin taloudellisia, mutta se voi aiheuttaa ekologisia, sosiaalisia ja kulttuurisia ongelmia. Kasvu voi muuttaa olemassa olevan ympäristön ja kaupunkikuvan täysin, sen ovat useat pikkukaupungit kokeneet.²⁹ Kasvu ei ole ongelmatonta pääkaupungissakaan. Kaavoituksen vuorovaikutukseen perehtyneen tutkijan Aija Staffansin mukaan asukkaiden ympäristönäkökulma ei kohtaa päättäjien kasvunäkökulmaa: ”Jos ympäristöä korostetaan ennen kaikkea jatkuvan kasvun alustana, joudutaan helposti ristiriitaan asuin ympäristön laadullisten näkökulmien kanssa. Kaupunkisuunnittelusta tulee asukkaiden näkökulmasta mekanismi, jossa neuvotellaan siitä, mitä alueita kasvulle uhrataan.”³⁰

Raahen vanhan puukaupungin liikenteen jäsentely ja pääasialliset paikoitusalueet 1967 vahvistuneessa asemakaavassa. Kuva: Raahen Keskustan asemakaavan selostus. Erik Kråkström, Ahti Korhonen, Esko Korhonen 1964.

KIRJOITTAJA Juho Rajaniemi, tekniikan tohtori, yhdyskuntasuunnittelun professori, Tampereen yliopisto. Artikkelin perustuu tekijän väitöskirjaan *Kasvun kaavoitus. Tapaus Raahen 1961-1996*.

LÄHTEET

Asemakaavalaki 145/1931.

Douthwaite, Richard 1992: *The Growth Illusion*. Hartland: Green Books.

Hankonen, Johanna 1994: *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentamisessa 1960-luvulla*. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Häkkinen, Kaisa (toim.) 1990: *Nyky-suomen sanakirja. Osa 6. Etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.

Helander, Vilhelm 1971: Saneeraus – ihanteet ja todellisuus suomalaisessa kaupungissa. Teoksessa *Suomalainen kaupunkiperinne*. Itä-Suomen Instituutin julkaisusarja B8, 35–50.

Ilmonen, Kaj 1998: Kun korosta tuli hyväksytty. Teoksessa *Moderniteetti ja moraalit*. Toim. Kaj Ilmonen. Helsinki: Gaudeamus, 60–73.

Kasvun rajat. Ihmiskunnan kohtalontilannetta koskevaan Rooman klubin tutkimussuunnitelmaan liittyvä raportti. 1973 (alkup. 1972). Helsinki: Tammi.

Kekkonen, Urho 1952: *Onko maallamme malttia vaurastua?* Helsinki: Otava.

Kirjakka, Marjut 1988: *Yhdyskuntasuunnittelun henkilömäärien kehitys 1970- ja 1980-luvuilla.* Espoo: Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus, Teknillinen korkeakoulu.

Lehti, Esko & Ristola, Kari 1990: *Suunnittelu – luovaa työtä.* Helsinki: Rakennuskirja Oy.

Logan, John R. & Molotch, Harvey L. 1996: *The City as a Growth Machine.* Teoksessa Fainstein, Susan S. & Campbell, Scott (toim.): *Readings in urban theory.* Cambridge, Massachusetts: Blackwell, ss. 291–337. Ilmestynyt alunperin teoksessa Logan, John & Molotch, Harvey 1987: *Urban Fortunes.* Berkeley: University of California Press, 50–98.

Maula, Jere 1985: *Yhdyskuntasuunnittelun perusteet.* Hanko: Rakennuskirja Oy.

Molotch, Harvey 1976: *The City as a Growth Machine: Toward a Political Economy of Place.*

American Journal of Sociology 82, 309–332.

Puustinen, Sari 2003: Osallistumisen sietämätön keveys – kommunikaation merkityksestä kaavoittajien työssä. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2/2003, 39–54.

Nupponen, Terttu 2000: *Arkkitehdit, sota ja yhteiskuntasuhteiden hallinta. Alvar Aallon Kokemäen aluesuunnitelma tilansäätelyprojektina.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nyman, Kaj 2003: *Sinisilmäisyyden aika. Suunnittelun myyttejä 1950–2000.* Helsinki: Rakennusalan Kustantajat RAK ja Kustantajat Sarmala Oy.

Rajaniemi, Juho 2006: *Kasvun kaavoitus. Tapaus Raahe 1961–1996.* Kankaanpää: Messon Oy.

Salokorpi, Asko 1984: *Kaupunkirakentaminen.* Teoksessa Suomen kaupunkilaitoksen historia 3. Itsenäisyyden aika. Vantaa: Suomen Kaupunkiliitto, 269–329.

Staffans, Aija 2004: *Vaikuttavat asukkaat. Vuorovaikutus ja paikallinen tieto kaupunkisuunnittelun haasteina.* Espoo: Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus.

Vesala, Riitta 1994: *Maankäytön suunnittelun strategiat ja käytäntö – Esimerkkinä Lahti.* Espoo: Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus, Teknillinen korkeakoulu.

VIITTEET

¹ Rajaniemi 2006, 149.

² *Kasvun rajat* 1973 (1972), 176–178.

³ Rajaniemi, 48–69.

⁴ Häkkinen 1990, 92.

⁵ Ilmonen 1998, 63.

⁶ Douthwaite 1992, 18–20.

⁷ Nupponen 2000, 155–158, 187.

⁸ Kekkonen 1952, esim. 50, 74.

⁹ Rajaniemi 2006, 69–79.

¹⁰ Asemakaavalaki 1931.

¹¹ Hankonen 1994, 470–471, 477.

¹² Rajaniemi 2006, 92–121.

¹³ Jälleenrakentamiseen liittyvät suunnitelmat olivat vaativia. Niitä laatimaan kykenivät ”ainoat todelliset asiantuntijat, Suomen arkkitehdit”, jotka suojelivat yhdyskuntien kehitystä ”tietämättömyydestä ja taitamattomuudesta johtuvilta häiriöiltä. Nupponen 2000, 78, 179–180; Puustinen 2003, 45.

¹⁴ Helander 1971, 40.

¹⁵ Kaavan laatiminen alkoi 1961 ja useiden suunnitteluvaiheiden jälkeen sisäasiainministeriö vahvisti sen 1967.

¹⁶ Rajaniemi 2006, 111.

¹⁷ Rajaniemi 2006, 132–137.

¹⁸ Lehti & Ristola 1990, 49–50, 114.

¹⁹ Vuosina 1975–80 lisäys oli kaupungeissa ja kauppaloissa enää noin 10 %. Kirjakka 1988, 13.

²⁰ Lahden kaupungin kaavoitusta tutkineen Riitta Vesalan mukaan. Vesala 1994, 54.

²¹ Kaava tunnettiin Raahessa nimellä Kososen kaava. Arkkitehti Leo Kosonen vastasi käytännössä kaavan laadinnasta ensin Ahti Korhosen toimistossa ja myöhemmin Raahen kaupungin yleiskaava-arkkitehtina. Myöhemmin hän on toiminut pitkään muun muassa Kuopion kaupungin kaavoituksen johtotehtävissä.

²² Rajaniemi 2006, 137–158.

²³ Maula 1985, 5.

²⁴ Rajaniemi 2006, 163–181.

²⁵ Yhdyskuntasuunnittelun professori Kaj Nymanin mukaan raha nousi tärkeämmäksi mittariksi 1980-luvun puolivälissä. Nyman 2003, 81.

²⁶ Yhdysvaltalaisen sosiologi Harvey Molotchin 1976 esittämä teoria. Molotch 1976, 310, 315.

²⁷ Johanna Hankonen tunnisti ilmiön tutkiessaan 1960-luvun yhdyskuntasuunnittelua ja -rakentamista. Hankonen 1994, 475.

²⁸ Logan & Molotch 1996 (alunperin 1987), 318.

²⁹ Salokorpi 1984, 305–307.

³⁰ Staffans 2004, 282.